

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ЛИТЕРАТУРНАТА ТВОРБА

автор, читател и герой в естетическата дейност

Разглеждайки въпроса за смисловите и комуникативните аспекти на художествената и естетическата дейност, не можем да не стигнем и до проблема за основната фигура във въздействията ѝ механизъм - героят. Изяснихме вече, че изкуството съществува, за да разрешава обществени и индивидуални хуманитарни проблеми, които в една или друга степен се проявяват в индивидуалната душевност на всеки член от човешкия род и общество. Тези проблеми, за да бъдат ефективни и въздействени, не могат да се разглеждат абстрактно - в процеса на възприемане човекът подлага на преценка собствената си ценностна система, собствените си реакции и готовност да приеме предизвикателствата, нищо по-близо до ума, че той ще потърси тези свои човешки проблеми не в някакъв абстрактен смисъл и идеологическа „поука“, а в съдбата на своя себеподобен - героя на художественото произведение. Чрез съдбата на героя авторът излага своите възгледи за живота и неговите ценности. Чрез съдбата на героя читателят търси отговори на своите въпроси и модела за общественото си поведение. Героят е онази средишна фигура, която като че ли обхваща във фокус всички аспекти на художествената проблематика и ги пренася в общественото и индивидуалното хуманитарно пространство.

В българската литературоведска традиция при разглеждане фигурата на героя досега господстваше т. нар. теория на отражението. Смята се, че фигурата на литературния персонаж изобразява обобщено основни, „типични“ особености на отделна обществена група, класа или прослойка. С помощта на този специфичен персонаж ние получаваме и някакво специфично, художествено познание за тази група, класа или прослойка. Квинтесенцията на този възглед се проявява в израза: „Типични герои в типични обстоятелства.“

Не можем да отречем напълно валидността на подобен подход към тълкуването на литературния герой, особено за някои етапи от развитието на художественото творчество. Пък и наистина фигурата на героя в някаква степен винаги се явява „представителна“, „типична“, а оттам и носеща специфична обобщаваща сила. Проблемът е обаче в друго - след като сме се убедили в обобщаващия характер на героя, след като с негова помощ сме успели да познаем характерните черти на определена обществена група, какво следва по-нататък. Ако приемем, че изкуството има единствено и само познавателен характер, този извод би бил напълно достатъчен.

Видяхме обаче, че познавателният аспект на художествената дейност е само нейна част, нейн инструмент, ала крайната цел на тази дейност съвсем не се изчерпва с познанието, а с осъществяването на определено въздействие. Дори и в рамките на „познавателната“ теория героите най-често биват квалифицирани не по някакъв познавателен признак, а като положителни и отрицателни. Какво значи това? „Положителен“ е този герой, спрямо когото авторът заема една позитивна, одобряваща позиция, а негласното внушение е, че читателят от своя страна трябва да го възприеме като правилния модел за обществено поведение и да изгражда

ценностната си система именно по негов образец. „Отрицателният“ герой пък е обект на осъждане, на изобличаване както на обществени позиции, така и на индивидуални слабости и ценностни критерии. Отрицателният герой е негативен пример, който читателят трябва да отхвърля като образец, за да има ясни критерии за това, кое е „добро“ и кое „зло“.

Още в тази разпространена представа на „познавателната“ теория за героя вече личи недостатъчността на познавателната дейност да се обхванат основните функции на фигурата на литературния персонаж като основен стожер в процеса на художествената дейност.

Още по-големи стават противоречията, когато започнем да съпоставяме функциите на различни типове герои, създадени в различни епохи на художественото развитие и в различни жанрове на художествената дейност. Очевидно е например, че героят на вълшебната приказка, на житието, на класическата антична трагедия, на модерния роман и т.н. е различен не само по външния си вид и поведението, но и по функциите, които изпълнява във въздействиения механизъм на художествената комуникация.

Общото при всички тези герои е едно - с всички тях възприемателят по един или друг начин се съпоставя, идентифицира или дистанцира и в съпоставката между съдбата на героя и своите собствени възгледи за живота си изгражда някакви модели за поведение и ценностна система, преживява и разрешава измъчващите го социални и хуманитарни конфликти. Много по-ефикасно би било разглеждането на литературния герой не само и единствено като познавателен обект, а по-скоро като специфичен субект, с който възприемателят влиза в някакви специфични отношения. От характера на тези отношения, от начина, по който читателят се идентифицира с героя на художествената творба, зависят и характерът на въздействиения процес, а в крайна сметка и обществената функция на дадената творба.

Следвайки тази теория на идентификацията между автор, герой и читател, немският литературовед Ханс Роберт Яус създава една схема, която разпределя литературните герои в пет основни групи в съответствие с типа идентификация, който е характерен за даден художествен жанр или определена литературна епоха.

Тези основни видове идентификация са: асоциативна, адмиративна, катарзисна, симпатизираща и иронична. Всяка от тях се осъществява с помощта на определен тип герой, който пък от своя страна предопределя основен тип възприемателско поведение и формира определени ценностни обществени норми. Те имат два аспекта - положителен и отрицателен.

ПОДБРАЛ:

Веселин Димитров Цветков; 11 „А“;

СОУ „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ – Севлиево;

учебна 2007/08 година